

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

УДК 347.115

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.384>

Харитонов Євген Олегович,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0001-5521-0839

Харитонova Олена Іванівна,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-9681-9605

КОНФЛІКТ ТА СОЛІДАРНІСТЬ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОВІД-19

Актуальність теми. Однією з базових категорій цивільного права є інтереси. Проблема їх конфлікту та залагодження, а надто з'ясування можливості солідарності інтересів набуває особливої актуальності в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема епідемії/пандемії. Це, природно, зумовлює необхідність її дослідження. Оскільки публічні засоби впливу у цій сфері виявилися недостатньо ефективними, актуальним є також вивчення ролі громадянського суспільства у стосунках, які при цьому виникають.

Стан дослідження проблеми. Категорії суб'єктивного права та інтересу у вітчизняному правознавстві була приділена певна увага [3; 12]. Останнім часом з'явилася також низка публікацій, присвячених «конфлікту інтересів», у тому числі в умовах КОВІД-19. Однак проблема встановлення оптимальних шляхів залагодження колізії та досягнення солідарності інтересів, залишається вивченою недостатньо, що зумовлює доцільність звернення до неї.

Метою дослідження є аналіз проблем конфлікту та солідарності цивільних інтересів в умовах пандемії КОВІД-19 та визначення ролі громадянського суспільства у їх вирішенні.

Виклад основного матеріалу.

1. «Інтерес» та «охоронюваний законом інтерес».

Характеризуючи категорію «інтерес», маємо зауважити її зв'язок з категорією «суб'єктивне право», що зумовлює доцільність з'ясування співвідношення між ними.

Наприкінці ХІХ ст. було запропоноване визначення, що включає одночасно волю та інтерес. Рудольф фон Єринг визначав суб'єктивне право як «юридично захищений інтерес» [27]. Прихильники цієї позиції у сучасній німецькій правовій доктрині вважають, що суб'єктивне право – це «своєрідна правова влада, що надана існуючим правопорядком суб'єктам права для задоволення певних інтересів» [9].

Критики вважають, що суб'єктивне право може існувати й без захищеного інтересу, а захищений інтерес – без суб'єктивного права [28; 19; 26].

У радянській цивілістиці набуло поширення розуміння інтересу як передумови суб'єктивного права [10]. Ця позиція вплинула й на пострадянську цивілістику, де інтерес розуміють як своєрідну передумову виникнення права, рушійний елемент його реалізації, встановлення, зміни і припинення правовідносин. При цьому поміж

сильними емоційними переживаннями. Соціальний конфлікт – це відкрите протистояння, зіткнення двох і більш суб'єктів і учасників соціальної взаємодії, причинами якої є усвідомлені несумісні потреби, інтереси і цінності [6, с. 48]. При цьому з погляду соціальної конфліктології інтерес розглядається як усвідомлене і зацікавлене ставлення суб'єкта до об'єкта, який є засобом задоволення тієї або іншої потреби індивіда або соціальної спільності. Тому причиною конфлікту може бути тільки усвідомлена потреба, яка виступає у формі інтересу. Отже, остаточною причиною всякого соціального конфлікту є суперечність усвідомлених інтересів між його суб'єктами: індивідами, соціальними групами, спільнотами і суспільствами.

Причини конфлікту поділяють на дві основні групи: об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні причини є поза свідомістю і волею людей, соціальних спільнот, інститутів, організацій і виникають не з проявів свідомості або волі суб'єктів, а містяться в надсуб'єктних чинниках, хоча їхні дії проходять через свідомість, набуваючи відповідної суб'єктивної форми (мотив, бажання, прагнення, очікування та ін.). До об'єктивних причин належать: зіткнення матеріальних і духовних інтересів людей під час життєдіяльності; слабкість нормативно-правової бази, що регулює безконфліктне вирішення проблем; відсутність достатніх для нормальної життєдіяльності людей матеріальних і духовних благ. Суб'єктивні причини конфліктів є виразом об'єктивних причин та їх інтерпретацій суб'єктами. Найчастіше це суперечності між інтересами людей і нормами поведінки в суспільстві; суперечності між однаковими інтересами різних суб'єктів, спрямованими на той самий предмет; протилежні інтереси різних суб'єктів; нерозуміння інтересів, намірів, дій суб'єктами, які починають бачити в них загрозу собі та своєму оточенню [6, с. 63].

Конфлікти в умовах пандемії найчастіше є наслідком колізії приватних та публічних інтересів, пов'язаний із тим, що відбувається об'єктивний процес зростання ролі держави, яка має забезпечити узгодження індивідуальних інтересів у інтересі публічному [8].

Таке бачення головного чиннику конфлікту не завжди відповідає дійсності, однак є виправданим з міркувань методики визначення засобів залагодження конфлікту інтересів правовими засобами. Із погляду дихотомії «приватне право-публічнеправо» індивідуальний, колективний, суспільний тощо інтереси можна розглядати як такі, що за своєю сутністю є інтересами приватними, тоді як державний, муніципальний, соціальний

інтереси розглядаються як інтереси публічні. У сфері публічній залагодження конфлікту інтересів відбувається, головним чином, шляхом застосування публічно-правових засобів уповноваженими на те органами державної влади та їх фігурантами. У сфері приватній залагодження конфліктів може відбуватися за допомогою приватно-правових засобів, громадського самоврядування, громадянського суспільства тощо.

3. Солідарність інтересів та «суспільні інтереси».

Слід зауважити, що крім конфлікту інтересів, пандемія є рушійною силою їх «солідаризації».

У зв'язку із цим варто згадати про спроби розглядати «солідарність інтересів», як чинник надання взаємодопомоги у цивільному (радянському) праві [16]. Опускаючи ідеологічну складову частину відповідних побудов, звернімо увагу на те, що низка ідей «соціального солідаризму» того часу знаходить відображення у теперішніх спробах виокремлення «суспільних інтересів», субстантивне значення яких виражається в гарантованості доступу до матеріальних і духовних благ, які є надбанням усього суспільства, а процедурний момент розуміння такого інтересу проявляється насамперед у визначенні балансу приватних та публічних інтересів. При цьому забезпечення суспільного інтересу за рахунок приватного інтересу можливе лише за умови, якщо таке сприяє забезпеченню конституційної демократії [20].

Використання категорії «суспільні інтереси» пов'язане з ідеєю «інтегрального суспільства», в якому протилежні чи суперечливі інтереси не протиставляються один одному, а взаємодіють на партнерській основі у соціально відповідальній державі в постіндустріальних суспільствах. З огляду на це суспільний інтерес являє собою гармонізований інтерес публічних і приватних партнерів та може кваліфікуватися як суспільна користь, соціальний ефект від здійснення партнерства в будь-якій сфері права. ...Таке партнерство має ґрунтуватися на засадах принципу пропорційності (*principle of proportionality*), ... який передбачає співрозмірне обмеження прав та свобод людини для досягнення публічних цілей» [24].

Згідно із принципом пропорційності/ співрозмірності органи влади, зокрема, не можуть покласти на громадян зобов'язання, які перевищують межі необхідності, що впливають із публічного інтересу, для досягнення цілей, які вимагається досягнути за допомогою застосовуваної міри (або дій владних органів). Відповідно, застосовувана міра має бути пропорційною (має відповідати) цілям [24].

місцевого самоврядування в умовах пандемії, покращення цієї співпраці відмічають 11,8% ГО. Але майже половина громадських організацій (45,6%) долучені до вироблення рішень щодо протидії COVID-19. Основним напрямком діяльності громадських організацій в умовах пандемії стало інформаційне роз'яснення. Половина опитаних погодилися, що пандемія допомогла виробити навички і технології самоорганізації.

На конференції також констатувалося, що пандемія дає змогу аналізувати реформи під іншим кутом; криза – це можливість для успішних громадських організацій починати нові напрямки діяльності; громадський активізм може компенсувати брак коштів, який може виникати під час зовнішніх обмежень; важливо бути зрозумілим для своєї цільової аудиторії. Карантин звузив можливості локального фандрейзингу, виключивши особисті зустрічі та масові заходи, але успішними стали ті фонди громад і організації, які вже мали попередні стосунки з бізнесом і громадою в контексті залучення ресурсів; важливим викликом, який для одних фондів виявився перевагою, а для інших – перешкодою, стала співпраця із владою: успішними були фонди, які змогли налагодити діалог з владою і спрямувати спільні зусилля.

На конференції йшлося й про те, що 183 благодійні фонди, що працюють у Європі та надають гранти, підписали своєрідний меморандум, у якому вони обіцяють: адаптувати активності своїх грантерів; пом'якшити дедлайни щодо звітування; бути фінансово гнучкими: дозволити «перекидати» кошти з однієї статті бюджету на іншу; дослухатися до прохань грантерів.

Найбільша світова краудфандингова платформа GlobalGiving запустила окремий підрозділ, присвячений проектам, спрямованим на боротьбу з коронавірусом. Значення такого рішення зумовлене тим, що закордонні неприбуткові організації, які розраховують на пожертви малих донорів, стикнулися з величезними проблемами внаслідок скасування масових заходів. Державне фінансування припинилося у зв'язку з тим, що кошти були переадресовані на інші потреби. Різні соціальні підприємства, які існували для фінансування їхньої активності, також були закриті, і це призвело до різного зменшення доходів. Благодійні організації в усьому світі зіткнулися зі зменшенням пожертв, адже мільйони людей втратили роботу або опинилися у фінансовій скруті. Неурядові громадські організації перебувають на межі виснаження. Одні відчують попит на свої послуги. Інші зіткнулися зі значним

зменшенням фінансування. Деякі організації відчували, що попит зростає, а грошей стає все менше.

Хоча внаслідок пандемії 53% донорів планують робити пожертви більш зважено, а 20% донорів до стабілізації економічної ситуації взагалі не жертвуватимуть, але водночас корпорації жертвували більше 5 мільярдів доларів на боротьбу з пандемією. Найбільшу приватну пожертву зробив Джек Дорсі, співзасновник і гендиректор Twitter – 1 мільярд доларів. Google стала найбільшим корпоративним донором: їхня команда пожертвувала понад 907 мільйонів доларів.

Загалом організації громадянського суспільства в усьому світі опинилися перед однаковими викликами, незалежно від того, у якій країні вони працюють і з якими джерелами фінансування стикаються. Водночас є сподівання, що ГО будуть спроможні і здатні змінюватися, адаптуватися, ставати тільки сильнішими завдяки випробуванню.

Оцінюючи досвід адаптації до кризи, 74% учасників конференції зазначили, що їхні організації відчули дужий вплив, а відтак їм довелося переформатуватися. Під час карантину знайшли натхнення і нові ідеї (70%), час на організаційну діяльність (26%), нових донорів (17%) і партнерів (26%) [1].

Ми навели тут досить великий фрагмент матеріалу, присвяченого стану і напрямкам діяльності громадянського (цивільного, громадського) суспільства, оскільки він відображає реальні можливості ГО в подоланні кризи, пов'язаної з пандемією КОВІД-19. На нашу думку, у згаданому матеріалі виразно помітне значення використання ідеї солідаризму як засобу подолання конфліктів в умовах кризи, викликаної пандемією.

Висновки. Екстремальні умови буття суспільства, зумовлені пандемією КОВІД-19, створюють підґрунтя загострення конфлікту цивільних інтересів, що створюють загрози як у приватній, так і публічній сферах.

Спроби подолати ці загрози за допомогою публічно-правових засобів не є ефективними, про що свідчить і практика їх застосування під час карантину (локдауну). Разом із тим і суто приватноправовими засобами залагодити ці конфлікти, як стало очевидно, неможливо.

Найбільш ефективним засобом подолання конфліктів інтересів, що виникають в умовах кризи, викликаної пандемією, на наш погляд, є використання ідеї солідаризму (солідарності інтересів), що можливо за допомогою громадянського (цивільного, громадського) суспільства, яке, власне, є втіленням згаданої ідеї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сторова А. 22 травня 2020. COVID-19 мобілізує: як громадянське суспільство адаптується до змін. *Інфопростір*. 2020.
2. Братусь С.Н. О соотношении гражданской правоспособности и субъективных гражданских прав. *Советское государство и право*. 1949. № 8. С. 19–21.
3. Венедиктова И.В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : монография. Харьков: Точка, 2012. 507 с.
4. Вінник О.М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія. Київ : Атіка, 2003. 352 с.
5. Гужва А.М. Интерес у договірних зобов'язаннях за римським правом і сучасним цивільним правом. України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харьков, 2001. 207 с.
6. Гуменюк Л.Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2015. 563 с.
7. Дедов Д.И. Конфликт интересов. Москва : Волтерс Клувер, 2004. 288 с.
8. Еллинек Г. Общее учение о государстве. / Вступительная статья докт. юрид. наук, проф. И.Ю. Козлихина. Санкт-Петербург, 2004. с. 376
9. Жалинский А.Э., Рёрихт А.А. Введение в немецкое право. Москва, 2001. С. 304.
10. Иоффе О.С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Львів, 1949. 144 с.
11. Карнаух Б.П. Правомірні очікування в практиці Європейського суду з прав людини. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12647/1/Karnaukh.pdf>.
12. Катренко А.А. Охоронюваний законом інтерес як категорія цивільного права України та деяких зарубіжних країн : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2020. 201 с.
13. Колодій А. Громадянське суспільство: ознаки, структурні елементи, співвідношення із державою. *Право України*. 2014. № 4.
14. Кузнєцова Н. Громадянське суспільство, держава, приватне право: проблеми співвідношення та взаємодії. 2014. С. 63–70
15. Нестерович В.Ф. Законодавче урегулювання конфлікту інтересів в Україні в контексті досвіду Канади. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. № 1. Спец. випуск. С. 23–32.
16. Новицкий И.Б. Солидарность интересов в советском гражданском праве. Отношения товарищеского сотрудничества и социалистической взаимопомощи. Москва : Госюриздат, 1951. 120 с.
17. Оніщенко Н. До питання про пошук балансу у співвідношенні громадянського суспільства та держави: теоретико-методологічні аспекти. *Право України*. 2014. С. 10–11
18. Пасько І., Пасько Я. Громадянське суспільство і національна ідея (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси). Донецьк, 1999. 184 с.
19. Петражицкий, Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. В 2 т. Т. 1-2. 2-е изд., испр. и доп. Санкт-Петербург : Тип. Т-ва «Екатерингофское печатное дело», 1910. 368 с.
20. Савчин М.В. Суспільний інтерес як критерій обмеження прав людини та боротьба із пандемією коронавірусу. *Публічне право*. 2020. № 2(38). С. 7–8. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=349%3A%3Asavchyn-m-v-suspilnyi-interes-iak-kryterii-obmezhennia-prav-liudyny-ta-borotba-iz-pandemiiieu-koronavirusu&catid=97&Itemid=483&lang=uk.
21. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка. 443 с.
22. Солідаризм. Вікіпедія. Солідаризм // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. Т. 6. 541 с.
23. Ткачук А.Л., Дрішлюк А.І. Цивільно-правовий захист охоронюваних законом інтересів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 23. С. 123.
24. Хитку межу балансу суспільних і приватних інтересів слід визначати з урахуванням усталених принципів дозволеного правомірного втручання – Голова Верховного Суду України Ярослав Романюк. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/A3E272EC3B6249C8C2257EF300271D92](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/A3E272EC3B6249C8C2257EF300271D92).
25. Ховард Марк М. Слабость гражданского общества в посткоммунистической Европе / Марк М. Ховард; пер. с англ. И.Е. Кокарева. Москва : Аспект Пресс, 2009. 190 с.
26. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. В 2-х тт. Т. 2. Вып. 2-4. Москва, 1995. С. 197.
27. Ihering. Geist des romanischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. III. Leipzig, 1865. P. 327.
28. Kelsen. Hauptprobleme der Staatsrechtslehre: entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze. Tübingen, 1911. P. 578.

Харитонов Євген Олегович, Харитонova Олена Іванівна**КОНФЛІКТ ТА СОЛІДАРІСТЬ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОВІД-19**

У статті досліджуються проблеми теорії та практики залагодження конфлікту цивільних інтересів в умовах пандемії КОВІД-19. Інтереси є однією з базових категорій цивільного права. Проблема їх конфлікту та залагодження, а надто з'ясування можливості солідарності інтересів набуває особливої актуальності в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема, епідемій /пандемій. Оскільки публічні засоби впливу у цій сфері виявилися недостатньо ефективними, актуальним є також вивчення ролі громадянського суспільства у стосунках, які при цьому виникають. Для досягнення зазначеної мети у статті аналізується поняття та сутність категорії «інтерес» та її співвідношення з категорією «суб'єктивне право». Розглядається поняття «конфлікт інтересів» та чинники такого конфлікту. Зазначається невиправданість ігнорування концепту «солідарність інтересів» та ідеї солідаризму з погляду використання цієї ідеї для залагодження (ліквідації) конфлікту інтересів. Розглядається значення громадянського (цивільного суспільства), як конструкту солідаризму, для залагодження конфлікту цивільних інтересів в умовах кризи, зумовленої пандемією КОВІД-19. Екстремальні умови буття суспільства, зумовлені пандемією КОВІД-19, створюють

підґрунтя загострення конфлікту цивільних інтересів, що створюють загрози як у приватній, так і публічній сферах. Зазначається, що спроби подолати ці загрози за допомогою публічно-правових засобів не є ефективними, про що свідчить і практика їх застосування під час карантину (локдауну). Разом із тим, і суто приватноправовими засобами залагодити ці конфлікти, як стало очевидно, неможливо. На підставі критичного аналізу матеріалу робиться висновок, що найбільш ефективним засобом подолання конфліктів інтересів, які виникають у кризових умовах, є використання ідеї солідаризму (солідарності інтересів), що є можливим за допомогою громадянського (цивільного, громадського) суспільства, яке, власне, є втіленням згаданої ідеї.

Ключові слова: пандемія, КОВІД-19, цивільний інтерес, конфлікт інтересів, солідарність інтересів, громадянське (цивільне) суспільство.

Kharytonov Yevhen, Kharytonova Olena

CONFLICT AND SOLIDARITY OF INTERESTS IN TERMS OF THE COVID-19 PANDEMIC

The article examines the problems of theory and practice of resolving the conflict of civil interests in terms of the COVID-19 pandemic. Interests are one of the basic categories of civil law. The problem of their conflict and settlement, and especially the elucidation of the possibility of solidarity of interests, becomes especially relevant in emergencies, in particular epidemics / pandemics. As public means of influence in this area have proved to be insufficiently effective, it is also relevant to study the role of civil society in the relationships that arise. To achieve this goal, the article analyzes the concept and essence of the category interest and its correlation with the category of subjective law. The concept of “conflict of interest” and the factors of such a conflict are considered. It is noted that it is unjustifiable to ignore the concept of solidarity of interests and the idea of solidarity in terms of using this idea to resolve (eliminate) conflicts of interest. The importance of civil society as a construct of solidarity for resolving the conflict of civil interests in the crisis caused by the COVID-19 pandemic is considered. The extreme conditions of society caused by the COVID-19 pandemic create the basis for the escalation of the conflict of civil interests, which pose threats in both the private and public spheres. It is noted that attempts to overcome these threats through public law are not effective, as evidenced by the practice of their use during quarantine (lockdown). At the same time, it has become obvious that it is impossible to resolve these conflicts by purely private law means. Based on a critical analysis of the material, it is concluded that the most effective way to overcome conflicts of interest that arise in crisis situations is to use the idea of solidarity of interests, which is possible with civil society, which is actually the embodiment of the mentioned idea.

Key words: pandemic, COVID-19, civil interest, conflict of interests, solidarity of interests, civil society.